

FOGLALKOZÁSI KARRIERKÉP A MEZŐBERÉNYI ÉS BÉKÉSI GIMNAZISTÁK KÖRÉBEN

Püski Tamás

Szent István Egyetem Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Gödöllő

Mindenki törekszik a sikerre. A siker azonban nehezen kifürkészhető s egyben szubjektív fogalma világunknak. A siker utáni vágy motiválja gondolatainkat s hétköznapi cselekvéseinket. Szorosan összefügg a karrierrel is, így megköveteli, hogy definiáljuk mindkét fogalmat, majd megvilágítsuk kapcsolatukat is. Mindenkinek mást jelent a siker, ebből adódóan mindenki más-más módon és technikával akar sikeres lenni. Jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy a mezőberényi és békési gimnáziumokban 2007-ben érettségizett diákoknak mit jelent ez a fogalom, illetve milyen módon szeretnének érvényesülni az életben pályáaspirációs döntéseik tükrében.

A karrier és a siker fogalma

A „karrier” szó napjainkra alapos jelentésváltozáson ment keresztül. Eredetileg szakmai előmenetelen alapuló társadalmi és anyagi sikert jelentett, s gyakran negatív képzetek is kapcsolódtak hozzá. Mára elterjedőben van egy újszerű nézet, mely egyszerűen az emberek munkában történő fejlődését, önmegvalósítását, képességeinek kiteljesedését jelenti (Csányi, 2002). A karriert úgy is definiálhatjuk, mint egy személy élete során elért munkatapasztalatokban és tevékenységekben mérhető fejlődése, előrelépése. Ezek általában összefüggő történések, melyek főképp a munkában történő előrehaladáshoz kapcsolhatóak, de a szabadidőben végzett tevékenységeket is segítheti. A fejlődő karrier alakítja életünket, képessé tesz a kihívások megoldására, új célok elérésére.

A karriernek kettős dimenziója lehet: belső és külső karrier. A belső az egyéni készségekre, képességekre, ambíciókra, kompetenciákra, szubjektív érzésekre vonatkozik. A külső a szervezetek által nyújtott karrier lehetőségeket, kényszereket, szervezeti elvek és társadalmi koncepciók által meghatározott karrier szakaszokat és szerepeket jelenti (Csányi, 2002). Ez a két értelmezés optimális esetben találkozik, de a karriert, a sikerességet már szubjektív tényezők alapján lehet megítélni.

Ha az egyén életpályáját vesszük figyelembe, akkor a karrier szempontjából hét időszávot különböztetünk meg (Pintér, 2003). Az életkori sávok határában adódhatnak kisebb eltérések, de a ciklusok mindenki életében jelen vannak. A tanulmányban ismertetett kutatás mintáját középiskolások alkotják, ezért jelen esetben az első periódus, az „alapvető karrierdöntések” szakasza áll a figyelem középpontjában. Ennek a szakasznak a végén döntenek a középiskolában tanuló diákok felsőfokú továbbtanulásukról.

Ez nem az első olyan pályáaspirációs döntés, amikor a tanulónak látszólag saját magának kell döntést hoznia, s olyan lépést választania, melynek következményei kihatással lesznek egész további életére. Nehéz helyzetben van, mivel rengeteg információ áll a rendelkezésére, amely lehetőségek előnyeit, illetve hátrányait át kell látnia, emellett még időnyomás is nehezedik rá (Tóth, 2003). A továbbtanulásról hozott döntés nem a közép, vagy általános iskola végén kezdődik, már korábban eldől, ki hol tanul tovább. A pályáaspirációkat főként a társadalmi helyzet determinálja. Az iskolaválasztásban – legyen szó akármelyik társadalmi csoportról – természetes és úgy tűnik, megváltoztathatatlan tendencia érvényesül, amely mögött az a törekvés áll, hogy a szülők legalább olyan vagy jobb társadalmi helyzetbe szeretnék hozni gyermekeiket, mint amilyenben ők vannak (Andor és Liskó, 1999). A szülők értékrendje egyértelműen eldönti, hogy a gyerek fejében esetlegesen felbukkanó ötletek közül mi az, ami gyerekes naivitásként kezelve azonnal kihull a rostán, létezik-e olyan vágy, amelynek lassú elsorvadását rá lehet bízni az időre, és mi az, ami egyetlen realitásként végül megmarad. Úgy érezzük, fontos hangsúlyozni, hogy miközben sokszor és sokféle megfogalmazásban bukkan elő az „amit a gyerekek akar” formulája, a szülők biztos kézzel irányítják csemetéiket, és nyesegetik a gyerek vágyainak számukra irracionálisnak tűnő vadhajtásait (Havas, 1973).

A pályaválasztásban megfigyelhető Simon „korlátozott racionalitás” elmélete is. Az emberi racionalitás a környezet bonyolultsága és a számítási képességek miatt erősen behatárolt. Ennek következtében érzelmi alapon hozunk döntést, s csak ezután helyezzük azt racionális keretbe, vagyis döntéseink nem racionálisak hanem racionalizáltak (Simon, 1982):

- Az egyén előtt példaként álló személyek megítélése, kihez szeretne hasonlítani, milyen csoporthoz szeretne tartozni.
- A sikerszakmák iránti nagyobb érdeklődés.
- A felvétel lehetőségei, vagyis a közeljövőben várható előnyök, hátrányok jobban befolyásolják az egyént, mint magának a szakmának a pozitív illetve negatív hatásai.
- A pályaválasztásban már korábban elköteleződik egy irány mellett úgy, hogy annak előnyeivel, hátrányaival nincs tisztában. Az információszerzés célja nem a döntéskialakítás, hanem az előzetes preferencia megerősítése.

Egy másik csoportosítási rendszer a karrierhorgonyok megállapítása. A siker alakulásában nagy szerepet játszik az a motívum, hogy ki milyen karriert kíván kialakítani magának, milyen karrierorientációval rendelkezik. Ezt nevezzük karrierhorgony – modellnek (Schein, 1986). Az észlelt attitűdök, értékek, szükségletek és képességek alapján, három fő elemre osztjuk a modellt, amelyek a következő jellegzetességeket tartalmazzák:

- Az első és a második elem tartalmazza a karrier érdekében felhasználható adottságokat, készségeket, képességeket, tehetséget, alapvető értékeket, tudást, valamint a család anyagi lehetőségeit, kapcsolatrendszerét, értékrendjét s világnézetét.
- A harmadik elem a motívumokból és célokból kialakult érzéseket tartalmazza. A karriernek ez a legerősebb eleme. Ezt a személy sosem adná fel (akkor sem, ha bonyolult választásra kényszerülne), s amely adott esetben fontosabb lehet, mint az anyagi ösztönzők vagy a pozíciókhoz kapcsolódó hatalom. A motívumok folyama-

tosan stabilizálódnak, s végül megszilárdulnak a foglalkozási és élettapasztalat szintjének emelkedésével.

A karrierhorgony jelentős, mert befolyásolja az egyén döntéseit jövőjével kapcsolatos döntéseiben, amelyek meghatározhatják egész életét, munkaválasztását is. Ezek a szükségletek megkönnyíthetik az életben való eligazodást, ha hamar felismerjük azt az irányt, amit értékrendünk diktál, s így könnyebben elkerülhetővé válnak a kudarcok.

A siker

A teljesítmény különböző dimenziókban kisebb-nagyobb nehézségek árán mérhető, de a sikerrel való összekapcsolódása nem egyszerű. Bonyolult áttételeken keresztül sokszor meg sem valósul, ki sem mutatható ez a kapcsolat. A siker jelenségének társadalmi jellege elsősorban a teljesítménytől való megkülönböztetésében nyilvánul meg, empirikusan és elméletileg független a teljesítménytől (*Mannheim, 1952; Ichheiser, 1930*).

A teljesítmény a tényszerű dolgok szférájában található, a siker viszont a társas viszonyokban elérhető eredmény. Elsődleges jelentése a társadalmi elfogadottság, a presztízs, a társadalmi térben való pozicionálás. A siker következménye lehet a társadalmi „lenttől” a társadalmi „fent” felé irányuló mozgás, „a társadalmi térben való progresszió, a státus- és/vagy presztízsbeli emelkedés” (*Ichheiser, 1930. 101. o. idézi Váriné és Solymosi, 1995*).

A különböző kultúrákban eltérő a sikerkultusz, s különböző módon lehet a „felemelkedést” elérni. Fogalmi szinten megkülönböztethető az anyagi, művészi, tudósi, sportolói, magánéletbeli siker, melyeknek kritériumai, szimbólumai nem megegyezők. A személyre szabott sikerképzeteket s annak megvalósítását korlátozza a társadalmi mozgástér, nem kizárólag az egyéni képességek, adottságok függvénye az. Az emberek sikerélménye eltérhet a társadalom által aktuálisan diktált sikerképzettől, ezért nehéz megállapítani, hogy mit is nevezhetünk sikernek egy adott társadalomban (*Tóth, 2003*).

Az érettségi utáni három lépés

A tanulmány e része arra fókuszál, hogy a diákok az eredményes érettségi után, milyen irányba orientálódhatnak. Három lehetséges útvonalat jelöltünk meg: jelentkezhetnek felsőoktatási intézményekbe, szakmát tanulhatnak, illetve dolgozhatnak.

Tanulás

Aki tanulna, egy magasabb szintű végzettség megszerzésén keresztül akar érvényesülni. A felsőoktatási intézményben történő továbbtanulás a diák szempontjából csak akkor helyes választás (*Békési, 2006*), ha a megszerzett többlettudás, később a munkaerőpiacon olyan lehetőségekhez juttatja, amely a befektetett tőkét (idő, pénz, eszközök) újratermeli, majd hasznot hoz számára (*Semjén, 2005*). A tanulás és a tudás megszerzése, mint társadalmi, fogyasztási cikként is kezelhető, s ebben az esetben nem a megszerzhető tudás rentábilisságára fektetjük a hangsúlyt, hanem arra a személyes igényre, amelyet a diák el akar érni.

Az iskolázottabb szülők a gyerekeinek minél több lehetőséget nyitva akarnak hagyni, és nem kötelezik el magukat konkrét foglalkozás mellett, miközben határozottak és elszántak abban, hogy a lehető legtovább (valamilyen diploma megszerzéséig) vállalják az iskoláztatást. Az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők viszont nagyobb arányban képzelnek el már a középfokú végzettség által szerezhető konkrét foglalkozást, és sokkal bizonytalanabbak abban a tekintetben, hogy meddig iskoláztassák gyerekeiket. Csak akkor finanszírozzák gyermekeik iskoláztatását, ha kiemelkedő teljesítményt nyújt az addigi iskolai pályáján. A jelen kutatásban részt vevő diákok valószínűleg magas arányban fognak a tanulás opciójával élni, hiszen a korai szakma melletti elkötelezettség elkerülése végett jártak gimnáziumba ahonnan egyenes az út a felsőoktatásba (Andor és Liskó, 1999).

Szakma kitanulása

Abban az esetben, ha valaki szakmát tanul, egy olyan opciót választ, amivel elkerüli a munkát, de nem szakad el az oktatástól. Így szinten tarthatja magát a tanulás terén, túléli a következő évet, és ha ismét sikertelen a felvételije, akkor továbbléphet egy használható szakmai képzés felé. Eközben olyan kedvezményekben is részesülhet, mint diákigazolvány, kollégiumi lakhatás, rendszeres szociális támogatások, amelyek tanulói jogviszonyhoz kötöttek, illetve egy új közösség tagjává válhat. Aki szakmát tanul, az alábbi három lehetőség közül választhat, mely képzések az Országos Képzési Jegyzékben találhatóak meg: (1) Érettségi utáni iskolarendszerű szakképzés, (2) Akkreditált felsőfokú szakképzés, (3) Felnőttképzés. Aki alapvetően diplomát akar szerezni, valószínűleg újból jelentkezni fog a felsőoktatásba, akik a gimnáziumban tanulmányaikat nem tudták megfelelően teljesíteni, itt elkötelezhetik magukat egy szakma iránt, amivel elhelyezkedhetnek későbbekben a munkaerőpiacon.

Munka

A középiskola elvégzése utáni munkavállalásnak több oka is lehet. Vannak a tanulás területén kellemetlen élményekkel rendelkező diákok (önszelekció), akik szívesebben állnak munkába, mint tanulnak. Mások anyagi kényszből választják ezt a lépést, ami pénzkereseti lehetőséget kínál és az időszakos egzisztenciális biztonságra, autonómiára fekteti a hangsúlyt. Többen ezen diákok közül azonban nem zárják ki véglegesen a tanulmányok későbbi folytatását. A munkatapasztalat szerzés jó alapot adhat a pályaválasztás megerősítésére, vagy annak korrekciójára is.

Mit tehet az a diák, akinek nem sikerül felvételt nyernie felsőoktatási intézménybe? Legelőször azt kell vizsgálnunk, hogy újból jelentkeznek-e a következő alkalommal, s ha kitaranak a diploma megszerzése mellett, akkor dolgoznak-e, vagy egy alacsonyabb képzést adó szakmát szereznek meg az elkövetkezendő időben. Három csoportra bonthatjuk elképzeléseik szerint a diákokat:

- 1) Szakmát tanul a fentebb említett lehetőségek szerint (Felnőttképzés, Akkreditált felsőfokú szakképzés, Érettségi utáni iskolarendszerű szakképzés), majd újból beadja jelentkezését. A visszautasítás nem zökkenti ki őket a tanulásból, kapnak egy

évet, hogy átgondolják a pályaválasztási koncepciójukat, hozzájutnak a képzés által nyújtott kedvezményekhez (diákigazolvány, kollégiumi lakhatás, rendszeres szociális támogatások), illetve a munkát is elkerülhetik.

- 2) A dolgozni akarók között kettő attitűd különböztethető meg: akik kényszerből kell, hogy munkába álljanak, mivel családjuk szerény anyagi háttere nem ad lehetőséget egy szakma kitanulására. Kedvezőbb az a lehetőség, amikor a diák biztos családi háttérrel rendelkezik, el tud helyezkedni egy olyan munkahelyen, ahol a későbbi tanulmányaihoz kapcsolódó tapasztalatokat szerezhethet, s ezzel sikeresebb lehet tanulmányaiban, és saját fizetéssel rendelkezik. Ennek a csoportnak az előnyeként nevezhetjük meg a tapasztalatszerzést, ami nagy előnyt jelenthet a későbbiekben, s e mellett még kiegészítő tanulmányokat is folytathatnak.
- 3) A harmadik csoportba sorolhatjuk azokat, akik nem tanulnak szakmát, de dolgozni sem mennek. Ez a passzív réteg, s családjá valószínűleg megfelelő anyagi háttérrel rendelkezik ahhoz, hogy ne kelljen munkát keresnie, s ezenfelül, alacsonyabb képesítéseket sem hajlandó tanulni.

Értékrend

Jelen tanulmányban az 1981–1982. évi, a Társadalomtudományi Intézet által végzett kutatás eredményének az első öt helyen végzett életcélját használjuk fel. (Utasi, 1984): 1) család, 2) nyugalom, 3) megbecsülés, 4) anyagi előrelépés, 5) hit.

A család

A család a társadalmi kiscsoportok egyike, mivel tagjait házassági, leszármazási (kivételes esetben örökbefogadási) kapcsolat köti össze. Statisztikai aspektusból, a szülőket (vagy egyedülálló szülőt) és a velük együtt élő nem házas gyermekeiket nevezhetjük családnak (Andorka, 2007). Elsődleges csoportnak nevezzük a családot, mivel abba a csoporttagok teljes személyiségükkel részt vesznek, ezért a kapcsolatok sokoldalúak, érzelmileg színezettek. A tagok érzelmi biztonságot, segítséget várnak és kapnak, s ezek a kapcsolatok elősegítik a személyiségük fejlődését is. Itt zajlik a gyermekek szocializációja, illetve ettől a csoporttól kapott pozitív visszajelzések, elismerések segítenek abban, hogy az egyén saját magáról reális énképet alakítson ki (Csepeli, 2002).

A jelen kutatás számára a család funkciói közül a szocializációs folyamat releváns, mivel ebbe a témakörbe tartozik a gyermekek nevelése, iskoláztatása, pályaválasztása. A család a gyermekek szocializációja szempontjából kiemelkedően fontos szerepet tölt be, hiszen ez a közösség optimális esetben biztosítani tudja személyiségük fejlődését, lelki egészségük felépítését, miközben egészséges környezetet képes nyújtani számukra (Berger és Berger, 1983). Az odafigyelés hiánya a pályaválasztás időszakában a gyermek valódi megismerése, megértése helyett a vélt érdekei szerinti lépést eredményezi, vagyis azt, hogy a szülők döntenek a gyermekek továbbtanulását illetően direkt vagy indirekt módon (Sumner, 1978). Ezáltal a választott iskola a családi értékek hagyományozásának kiegészítő intézményévé válik.

Érdeemes megemlíteni azt a jelenséget is, mely szerint az alsóbb rétegeknél több opció a pályaválasztás, míg a felsőbb rétegnek csak a legmagasabb státuszhoz tartozó végzettség az elfogadható (Sági, 2003). Ez indokolható azzal, hogy az elitbe jutásnak három fő csatornáját ismerjük, s ezek közül az egyik a magas intellektualitás szintjének megszerzése, amivel biztosítható a családi státusz fenntartása vagy növelése (Utasi, 1984).

Az iskolaválasztásban – legyen szó akármelyik társadalmi csoportról – természetes és úgy tűnik, megváltoztathatatlan tendencia érvényesül, amely mögött az a törekvés áll, hogy a szülők legalább olyan vagy jobb társadalmi helyzetbe szeretnék hozni gyermekeiket, mint amilyenben ők vannak. A családok tehát generációról generációra megpróbálják átörökíteni előnyös társadalmi helyzetüket, ehhez minden rendelkezésre álló eszközt igénybe vesznek: alkalmazkodnak a szelekció mechanizmusaihoz, ha pedig lehetőségük van rá, akkor alakítják azokat. Ha a szelekció kizárólag érdem szerint működik, akkor külön szellemi és anyagi befektetéssel igyekeznek gyerekeik teljesítményét növelni (Andor és Liskó, 1999).

Jelen tanulmányban a korábban említett értékvizsgálat elméletét leegyszerűsítve használjuk, s annak az első öt elemét alkalmazzuk úgy, hogy a hitet (vallás) illetve a nyugalmat is a család fogalomhoz kapcsoljuk. Annak ellenére, hogy a modern társadalmakban visszaszorulóban vannak a hagyományos vallások, alapvetően minden népnek szüksége van rájuk, mivel tudatosítják azokat az értékeket, amelyekre az emberek támaszkodhatnak (Durkheim, 1925). A vallásnak több funkciója is van: társadalmi integráció, összetartozás érzés kialakítás, közösségteremtés, legitimálják a társadalmi intézményeket (Berger, 1963, 1967). Esetünkben az összetartozásra és a közösség alkotásra fektetjük a hangsúlyt, hiszen a középiskolások még szorosan ragaszkodnak családjukhoz, kiváltképp igaz ez a vallásos közösségekre. A vallás és a család számukra szorosan összefüggő fogalom, s nem érdemes választás elé állítani a tanulókat, abban a kérdéskörben, hogy melyiket tartják fontosabbnak az életükben. A nyugalmat, hasonló gondolatmenet alapján vonjuk be, mint a család fogalmát kiegészítő elemet. Mindezt azért tehetjük meg, mert a család ennek a korosztálynak még olyan lelki, érzelmi biztonságot, nyugalmat biztosít, amit szintén nem érdemes különválasztani.

A megbecsülés/presztíz

Kiindulópontnak a társadalmi szerkezetet tekinthetjük, melyen a társadalmon belül észlelhető pozíciók közötti viszonyokat értjük. A pozíciókat emberek illetve csoportok foglalják el, azaz a struktúra különböző pozíciókat betöltő egyének és csoportok közötti viszonyok összességét jelenti. A szerkezeten belül státuszok vannak, s ezek betöltői meghatározott szerepek szerint viselkednek, meghatározott viszonyokat írnak elő az őket betöltők számára. A kategorizálás különböző elméletek alapján történhet a tőketulajdon, társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely, szűkös javakhoz való hozzájutás, hatalom vagy a megbecsültség szerint is (Andorka, 2007). A szerepekhez, a társadalom felől különböző visszajelzések érkeznek. Ezek adják a megbecsültség eltérő szintjeit, mely különbségeket presztízsvizsgálatokkal mérjük az adott társadalomban. A presztíz egy olyan fogalom, amelyet a társadalomban betöltött pozíciók határoznak meg, és vitathatóan

ezen pozíciók és a hozzájuk tartozó státusz különbségek eredménye válhatja ki a presztízis különbségeket (Kolosi, 1987). Nehéz meghatározni, hogy kit milyen megbecsülés illet, mert minden csoport más-más helyzetben van, ezért viselkedésük és gondolkodásuk is eltérő. Vannak olyan foglalkozások, amelyek mindig magas elismertséggel párosulnak (orvos) és olyanok is, amelyek nem (utcaseprő). Feltételezhető, hogy az azonos foglalkoztatást folytatók (jogász, orvos), ahol a foglalkozás maga után von egy sajátos szerepet, hasonló fogyasztás és életstílus figyelhető meg (Léderer, 1977), ami hasonló értékészletet igazolhat (Bell, 1976). A gondolatmenet alapján feltételezhető, hogy a magas presztízshez kapcsolódó foglalkozások nemcsak a társadalmi viszonyokban észlelhető sikerek miatt vonzóak a diákok számára, hanem a foglalkozásokkal járó anyagi juttatások is magasabbak a kevésbé becsültekétől. A megbecsültség megszerzése nem csak a társadalom elfogadottságát adhatja meg az egyénnek, hanem az egzisztenciális biztonságát is fenntarthatja.

Az anyagiak

Az anyagi tőke egy olyan társadalmi helyzetet meghatározó elem, amely megkerülhetetlen és számos elméletben fontos helyet foglal el. Az, hogy ki, milyen okból választja az anyagiakat, mint életvitelt formáló tényezőt, nagyban függ a jelenlegi életmódjától, szocializálódásától illetve az egyén által elképzelt jövőképétől. Eszerint négy kategóriát különböztetünk meg:

- 1) Fogyasztó: ebbe a kategóriába sorolhatjuk azokat a személyiségeket, akik elsősorban tárgyorientáltak, és életükben nagy szerepet játszik az életmód és a fogyasztás. Ezzel a magatartással kívánnak elkülönülni a nagy tömegtől, és státusz-szimbólumok beszerzésével akarják elérni azt a szerepet, mely fogyasztásukkal kifejezi, hogy mennyivel mások fölött állnak (Veblen, 1975).
- 2) Felhalmozó: ebben a csoportban, az egyének pénzüket megtakarítva hosszú időtartamban gondolkoznak. Általában a megtakarított összegeket, lakásra, autóra, nyaralásra vagy gyermekeik taníttatására használják fel (Hankiss, 1983).
- 3) Létfenntartó: a csoport a tagjai, nem engedhetik meg maguknak azt, hogy jelentős fogyasztást végezzenek, mert a napi megélhetés kimeríti forrásaikat. Ebből következik, hogy megtakarítani, felhalmozni sem tudnak, ezért meglehetősen rossz körülmények között élnek. A korábban sorolt kettő csoportnál kedvezőtlenebb helyzetben vannak, anyagi korlátaik szűkössége miatt.
- 4) Feltörekvő: a számukra nem régen (nem tradicionálisan) jelentős örökölt és/vagy szerzett anyagi tőke biztosíthatja a többletfogyasztást, megtakarítást. A csoport ezt felhasználva, képes az elit csoportjaival kapcsolatot teremteni és „megvásárolni” az elit-pozícióját. A kialakítható kapcsolatrendszer, nagymértékben átörökíthető, de sokszor ez nem történik meg a megterhelő életvitel indoklásával (Utasi, 1984).

A felsorolt három tényező (család, presztízis, pénz) mind befolyásolja a karriert, a sikert, abból a szempontból, hogy melyiket kívánja megvalósítani egy személy, és milyen sorrendben.

A kitűzött cél megvalósításához felhasználható eszközök

A tanulmány e részében a kitűzött cél megvalósításához felhasználható eszközökre fókuszálunk, (kapcsolati tőke, kulturális tőke, anyagi tőke), amelyek segítségével a diákok, megvalósíthatják a jövőbeli elképzeléseiket. Ezeket az eszközöket jellemezzük, majd felhasználásuk szerint a diákok viselkedéseire próbálunk következtetni és csoportosítani őket. Az „anyagi tőke” annak egyértelmű volta miatt nem igényel különösebb elemzést, leírást, így e részben a másik két elemre koncentrálnak.

Kapcsolati (társadalmi) tőke

A kapcsolati tőke definiálásához a társadalmi tőke meghatározásából indulunk ki, mint a társadalomban fellelhető nem anyagi erőforrásból. A társadalmi tőkének számos meghatározása létezik, de mindegyikben közös, hogy a társadalmi tőkét a hálózatokhoz kapcsoltnak értelmezi. Hálózatokat alkotnak azok az elkülöníthető elemek, amelyek között valamilyen kapcsolat létezik. Egy olyan erőforrásról van tehát szó, ami a különböző társadalmi szerveződési szintek (család, szomszédtság, település, kistérség, ország satöbbi) közösségeinek társadalmi, gazdasági folyamatait befolyásolja. A kapcsolati tőke a társadalmi kötelezettségekből vagy kapcsolatokból fakadó tőke, ami bizonyos feltételek mellett gazdasági tőkévé alakítható (Bourdieu, 1998). A társadalmi tőke nagysága, amellyel az esetünkben a diák és családja rendelkezik, függ egyrészt annak a kapcsolat-hálónak a kiterjedtségétől, amelyet mozgósítani tud, másrészt azon (gazdasági, kulturális vagy szimbolikus) tőke nagyságától, amelyet birtokolnak, akikkel kapcsolatban áll (Bourdieu, 1998).

A kapcsolathálót tekinthetjük olyan egyéni vagy kollektív beruházási stratégiának, melynek tudatos vagy öntudatlan kialakításával társadalmi kapcsolatok teremthetők, fenntarthatók s ezek a későbbiekben közvetlen hasznot nyújthatnak az egyén vagy csoport számára (Bourdieu, 1998). A társadalmi struktúrában a kapcsolati erőforrás megkönnyíti e struktúrában belül a cselekvők bizonyos cselekedeteit, és lehetővé teszi bizonyos, máskülönben elérhetetlen célok megvalósulását (Coleman, 1998).

Kulturális (végzettség) tőke

A különböző szintű és minőségű végzettségek megszerzésének, vagy másképpen nevezve az intellektualizálódásnak több okát is felmutathatunk. Ide tartozik az elitbe kerülés lehetősége, leszakadástól való félelem, a családi vagy pozíciós kényszer vagy a presztízs vágy. Mind alapvetően a státusz megtartására, vagy annak emelésére, az életkörülmények minőségének nagyarányú csökkenése elkerülésére irányul.

Azok a fiatalok, akik a magas végzettség elérésével szeretnének érvényesülni, többségükben a felsőbb rétegek életstílusának elérése érdekében törekednek a műveltség, a tudás minél magasabb színvonalának megszerzésére, vagy legalábbis annak dokumentálására. Ez nélkülözhetetlen státuszuk emelkedéséhez, az elérni kívánt pozíció megszerzéséhez. Azt várják, hogy a magas kvalifikáltság elérését követően jól megfizetett állásokhoz jutnak, az átlagosnál magasabb jövedelem pedig lehetővé teszi részükre, hogy

fogyasztásukkal és életvitelükkel a kiválasztott mintacsoportjukat követni tudják (Utasi, 1984). Ezt a hozzáállást mutatja az a szemlélet, hogy a tudás hatalom, s így az iskolai végzettség függvényében csökkenhet a munkanélküliség kockázata, és nőhet a kereset (Kertesi, 1995).

Diákcsoportok

A továbbiakban elméleti alapon soroljuk csoportokba a diákokat aszerint, hogy a korábban elemzett értékekből (család, anyagiak, presztízs) mi jellemző rájuk, milyen célokat képviselnek, illetve milyen módon igyekeznek megvalósítani (kapcsolati tőke, végzettség, anyagi tőke) azokat. A még középiskolás diákokat válaszaik összefüggései alapján kategorizálhatjuk viselkedésük szerint, s ezek az eredmények segítséget nyújtanak számunkra abban a kérdéskörben, hogy milyen értékrendszerrel rendelkeznek végzős gimnazistaként az adott időszakban. Ebből az értékrendszerből próbálunk választ adni arra, hogy a diákok milyen értékeket, életstílusokat képviselhetnek majd tíz év múlva.

Amennyiben valaki az anyagiakat jelöli meg kitűzött életcélként, s a magas kvalifikációval szeretné ezt elérni, akkor *karrieristának* nevezzük, mivel úgy gondolják, hogy az iskolai bizonyítványok hatása a társadalmi helyzet alakulásában egyre fontosabbá válik. E szemléletnek kedvez a felsőoktatás expanziója, ami elvezethet egy olyan bizonyítványokra épülő társadalomhoz, ahol az iskolai végzettség, vagy annak dokumentálása belépőjegyet jelenthet egy munkamegosztási pozícióba, amelyek magasabb, kiváltságosabb társadalmi helyzetet jelentenek számukra (Collins, 1979). A bizonyítványokra épülő társadalom kialakulása értékelhető kedvezően is, amennyiben ezek a bizonyítványok valóban képességek és érdemek tanúsítványai. Reális a veszélye annak is, hogy a társadalomban a bizonyítványok, képesítések értéke túlzottá válik, s megkérdőjelezhető, hogy a megfelelő végzettség mögött valóban ott van-e a megfelelő tudás és képesség, illetve ezeket valóban lehet-e megbízhatóan mérni (Miller és Roby, 1968). Ha a magas kvalifikációval rendelkezők teljesítménye megkérdőjelezhető, akkor felvethető az a kérdés is, hogy egyáltalán érvényesnek tekinthető-e az, hogy bizonyítványaikhoz magas jövedelem s társadalmi elismertség párosuljon az alacsonyabbban képzetekkel szemben.

Második csoportba soroljuk azokat a diákokat, akik az anyagiak (elérendő cél) mellé eszközként a kapcsolati tőkét jelölik meg. Ők a *céltudatos, de anyagi elvűek*, akik a kapcsolati tőkére alapozzák életüket. Intenzív kapcsolatot tartanak fenn a családon kívüli személyekkel. Ebben a kiterjedt hálóban nem elsődlegesen a legkönnyebben segítséget nyújtó barátokat, ismerősöket értjük, hanem sokkal jelentősebbnek számít az ezen túllépő kapcsolatrendszer, amely erős ráhatással van a jövőbeli státuszukra (Utasi, 1984). A kapcsolathálózati elemzések mindenképp arra hívják fel a figyelmet, hogy a kiváltságos társadalmi pozíciók megtartásához, illetve kedvezményezett, a szűkösen rendelkezésre álló javakból nagyobb részt biztosító pozíciók eléréséhez a modern társadalmakban a képességeken és az erőfeszítésen túlmenően egyre nagyobb szükség van megfelelő kapcsolatokra is. A kapcsolatok kiépítése és megfelelő hasznosítása releváns feladat mindenki számára, sőt egyáltalán ezek fontosságának felismerése részét képezi az érvényesüléshez szükséges képességeknek, valamint hogy mindez erőfeszítést is igényel (Róbert, 2002).

Harmadik csoportban tartoznak azok, akik a végzettségükre akarják alapozni saját családjuk jövőjét, őket nevezhetjük a *hagyományos* szemléletű rétegnek. Erős családorientáltságot figyelhetünk meg, ami annak presztízisének fenntartását/emelését, gyermekközpontúságot s az utódok sikeres felnevelését jelenti. A gyermekek nagy hatást gyakorolnak a családra, mivel a szülőknek biztosítaniuk kell a nekik megfelelő háttérrel, ennek érdekében megfontoltan cselekednek érdekükben. Az intellektuális kinevelésük, megfelelő iskolákba járatásuk, s a lehető legjobb végzettség megszerzése erősen preferált már a legkisebb korban is. Ennek a rétegnek fontos lehet a nyugalom, a vallás, mint közösségteremtő elem illetve értékfenntartó motívum melyek segítségével, olyan szellemben nevelhetik a gyermekeket, amely lehetéssé teszi ennek az életvitelnek a továbbörökítését. A későbbiekben, a felnőtt gyermekeket is támogatják a szülők, ez a magatartás, kedvező jövedelmi viszonyokra vezethető vissza. A családorientált mintát követők, úgy tudják ezt biztosítani, hogy a szülők már elégedettek saját teljesítményükkel, betöltött pozíciójukkal, s olyan anyagi háttérrel rendelkeznek, melynek tudatában ezt megengedhetik maguknak. Ebbe a típusba tartozók gyermekeiket alapvetően diplomás felnőtté kívánják nevelni, és/vagy anyagi helyzetüket akarják javítani. Ezek a szülők, többnyire már szellemi munkát végeznek, s vagyoni helyzetük is megfelelőnek tekinthető ahhoz, hogy gyermekeiket eljuttathassák oda, ahova ők már nem képesek eljutni (*Utasi*, 1984).

Negyedik csoportba soroljuk azokat, akik a családot jelölik meg életcélként, de ezt az anyagiakkal vagy a kapcsolati tőkével kívánják megvalósítani. Ebben az esetben, első megközelítésre inkoherencia lép fel a belső összefüggéseket tekintve, hisz a mögöttük joggal feltételezhető értékeket együtt nehéz értelmezni. A családot elsődleges csoportként definiáltuk, ahol a kapcsolatok kölcsönösen sokoldalúak és érzelmileg színezettek. Ha valaki a családot jelöli meg életcélként, a legfontosabb dolog, amit szeretne elérni az életben az ennek a szűk csoportnak a boldogsága, illetve a gyermekek sikeres integrációja a társadalomba. A családot kezdetben az egyének (szülők) tartják fenn, s nekik szükségük van az érvényesüléshez egy bizonyos szintű anyagi háttér, kapcsolati tőke megszerzésére ahhoz, hogy számukra a legfontosabb elemet, megfelelő szinten tudják tartani. Ezt a csoportot nevezhetjük az *ügyeskedőknek*. Ebben az esetben az anyagiak és a kapcsolati tőke nem játszanak döntő szerepet, csupán a „létfenntartáshoz” szükségesek, nem az egyének önmegvalósítási szintjeinek emeléséhez. Ezt annak ellenére mondhatjuk, hogy a kapcsolati tőke szerepét a munka világában általában fontosabbnak tartjuk. Vagyis ez a választípus, önmagában nem meglepő, ugyanakkor utal az értékrend kialakulatlanságára, bizonyos szintű koherenciazavarra.

Utolsó csoportba soroljuk a *presztízskeresőket*. A három használható tőketípus, vagy akár azok összehangolásával szeretnének elérni társadalmi elismerést, megbecsülést. Egy olyan, a társadalomban betölthető pozíció elérésére törekednek, amely mindenféleképpen maga után vonja az anyagi, az erkölcsi vagy ezek együttes sikerét, elismerését s ezek nyilvános felmutathatóságát. Ez a viselkedés utalhat fogyasztói magatartásra, amelynek a magas anyagi egzisztencia biztos háttérrel adhat, illetve a társadalmi elismerés olyan egyéni mentális szükségleteket elégíthet ki, mely személyiségfüggő s az egyéni értékpreferenciák függvénye. A csoport legfontosabb jellemzője mégis a felfelé törekvés, a megbecsülés és a presztízis, illetve az azzal járó társadalmi haszon megszerzése.

Kutatási kérdések és hipotézisek

Továbbtanulási szándék: magas továbbtanulási szándékot vártunk. Azt valószínűsítettük, hogy csak azok nem jelentkeznek felsőoktatási intézménybe, akiknek a középiskolai tanulmányaik során negatív tapasztalataik voltak. A magas továbbtanulás okaként a magasabb szintű végzettség megszerzésére irányuló magatartást tekintjük, amely mögött nagy családi ösztönzést is sejthető.

Bizonytalan vagy sikertelen továbbtanulási szándék: a tanuló nem folytatja tanulmányait, vagy egy sikertelen felvételi esetén milyen lehetőségekkel kíván élni, s későbbiekben esetleg megpróbálna-e újból felvételizni a felsőoktatásba. Ha valakinek sikertelen a felvételi vizsgálója, meghatározó, hogy mivel tölti a kiesett egy évet.

Értékrend: egy korábbi értékvizsgálat elemeit választhatták ki a diákok, mint életüket a jövőben meghatározó értéket, s ebből próbáltunk következtetni arra, hogy milyen aspirációkkal rendelkeznek most, illetve ehhez rendeltünk hozzá egy jövőbeli képet. A családdhoz vártuk a legnagyobb arányt, mert az egy tradicionális érték Magyarországon, amelynek meg kellene haladnia az anyagiak és a presztízshöz fűződő ragaszkodást.

Értékrend megvalósításához szükséges eszközök: mely „eszköz” felhasználásával tudja elképzelni a tanuló, hogy a legkönnyebben el tudja érni az általa kitűzött célt az életében. Szorosan kapcsolódik az előző kérdéshez. Az „eszköz” megválasztása lehetőséget nyújt számunkra, hogy diákcsoportokat alkossunk, annak függvényében, hogy milyen életformát képviselhetnek majd a közeljövőben.

A kérdőív kérdései a diákok jövőbeli terveire vonatkozó nyitott kérdéseket is tartalmaztak: mi szeretne lenni 10 év múlva és hogyan szeretné elérni céljait. Ezekben részletesebben kifejtették véleményüket.

Hasonló nyitott kérdéseket alkalmazott *Schüttler* (2006), amikor általános iskola diákjai által írt fogalmazásokat, s az azt követő pályaválasztással foglalkozó osztályfőnöki óra beszélgetéseit elemezte. Kutatásában a mai tizenévesek értékrendjéről, munkamotivációjáról s azokról a jövőképekről tudhatunk meg új információkat, amelyeknek a mai magyar valóság és a fogyasztói társadalom adja meg az alapját. A diákok szemléletének középpontjában főképp az anyagi javak tartoznak bele, a családalapítás szándékáról csak elvétve olvashatunk, a „gazdagságot” pedig könnyűszerrel kívánják elérni.

A jelen kutatás középiskolásokra fókuszál, de lényeges az általános iskolások nézetének vizsgálata is, mivel ez a korosztály adhatja meg az alapot a későbbi magasabb szintű pályaválasztásnak, életvitelnek.

Módszerek

A kutatást 2006 szeptemberében végeztük, a mezőberényi Petőfi Sándor Gimnázium négy, illetve a békési Szegedi Kis István Gimnázium két utolsó évfolyamának bevonásával. Összesen 148 tanuló töltötte ki a kérdőívet, kilencvenöt lány és ötvenhárom fiú.

A vizsgálat mérőeszköze egy öt zárt, illetve kettő nyitott kérdést tartalmazó kérdőív volt, amelynek eredményei a tanulók értékrendjeit, megvalósításuknak módjait, lehető-

ségeit illetve a munkához, a továbbtanuláshoz és a családalapításhoz fűződő motivációs viszonyukat mérte fel.

Eredmények

A diákok többsége (94,6%) kíván felsőoktatási intézménybe jelentkezni s tanulmányait ott folytatni. Ezt a magas arányt visszavezethetjük a család általi ösztönzésre, amely erős befolyásolási potenciállal rendelkezik a gyermekek pályaválasztásban, illetve az egyéni ambíciókra is, amelyek mögött a már korábban említett egzisztencia, elismertség vagy a biztos családi háttér igényét tudhatjuk be.

A jelentkezést követő esetleges sikertelen felvételi után, a diákok 46%-a jelentkezne egy alacsonyabb végzettséget kínáló oktatási intézménybe, ahol a tanulmányait folytathatják, különböző kedvezményekhez juthatnak (diákigazolvány, kollégiumi lakhatás, rendszeres szociális támogatások) s dolgozniuk sem kell. Ezzel ellentétben harmincnegyen (27%) a munkát választanák, tehetik ezt kényszerből (családjuk nem rendelkezik megfelelő anyagi háttérrel), illetve tapasztalat szerzés céljából is, amikor olyan munkahelyen helyezkedhet el a diák, ami a későbbi tanulmányait elősegíti s emellett már saját keresettel is rendelkezik. Utolsó kategóriába tartoznak a passzív diákok (27%), akik sem dolgozni, sem szakmát tanulni nem kívánnak.

A diákok értékrendje

A diákok többsége, 71,6%-a választotta a családot, mint legfontosabb értéket. Ez arra utal, hogy Magyarországon a tradicionális értékek játsszák a meghatározó szerepet az emberek értékrendjeikben (Utasi, 1984). A középiskolás rétegnél magas százalékban helyezkedik el a család, ami a későbbiekben csak szilárdulni, nőni fog. A diákok nagy részénél már érvényesül annak a szocializációs tevékenységnek az eredménye, amit szüleitől s rokonaitól kaptak. Ezt a tevékenységet szeretnék a későbbiekben viszonzni, ami a családnak és a rokonoknak egy mentális megnyugvást, elégedettséget adhat, s a diákok számára végképp megszilárdulhat ennek a csoportnak a jelentősége. Ennek a két folyamatnak a körforgása alakíthatja ki az erős családcentrikusságot. A magas családorientációnak a gyakorlati megvalósulása nem könnyű, s a hétköznapi életben nem is jelenik meg az értékek szintjén ilyen erősen, azonban domináns szerepe továbbra is megmaradhat. A családalapítás és a házasság intézménye életkorban kitolódott, s vesztett jelentőségéből.

Második legjelentősebbnek az anyagi egzisztencia bizonyult (16,2%). Ezt az elemet alapvetően a fogyasztással és annak mértékével köthetjük össze. Ebbe a csoportba soroljuk a (1) hivalkodó fogyasztókat, akik ki akarnak tűnni fényűzésükkel, (2) a felhalmozókat, akik ezzel ellentétben főképp megtakarítanak és (3) a feltörekvőket, akik egy nem tradicionálisan örökölt tőkével rendelkezve mutatnak fel jelentős többletfogyasztást.

Legkevesebben a társadalmi megbecsülést tartották fontosnak az életükben, mindössze a diákok 12,2%-a. Valószínűsíthető, hogy azért ilyen kicsi az elismerés fontossága ebben a kérdésben, mert nehezen tudja egy fiatal diák megítélni azokat a státuszokat, amelyek a későbbiekben magas elismertséggel párosulnak. Igaz, vannak állandó jelleg-

gel megbecsült társadalmi szerepek, de ezekhez általában magas elvárások, kötelezettségek is kapcsolódnak, így nehéz őket megtartani. Elveszíteni, viszont könnyedén lehet akármilyen státuszt önhibán kívül is, s úgy gondoljuk, hogy a deklasszáció veszélye is komolyan befolyásolhatja abban a diákokat, hogy az elismerést magas pozícióba helyezze el, mint megvalósítandó életcél.

Az értékrend megvalósítása

Az összeköttetéseket választotta a legtöbb diák (56,1%). A család jövedelme és a szülők iskolai végzettsége mellett, annak kapcsolati hálójára is döntő szerepet játszik a gyermekek iskolai eredményeikben s későbbi érvényesülésükben (Sandefur, Meier és Hernandez, 1999). Ennek tudatában gondolhatunk egy haszonmaximalizálási mechanizmusra, ami jelentheti azt, hogy a diák, saját vagy rokoni kapcsolatrendszerének segítségével gazdasági hasznot tud termelni magának. Másrészt beszélhetünk személyes kapcsolatok összességéről is, ahol a kapcsolatok eredményeképpen a hasznosság csökkenthető illetve növelhető is. A vállalkozói létformában is rendkívüli szerepe van a kapcsolatoknak, hiszen ezek segítségével juthat el egy vállalkozó a számára fontos hitelezőkhöz, vásárlókhöz, munkatársakhoz, szállítókhöz (Baron és Markman, 2003). Ezt a hálót, mint eszközt kell felhasználnia ahhoz, hogy eljusson ezekhez a pontokhoz, de nem emiatt kell megkapnia egy hitelt, vagy egy számára fontos munkát, hanem a kvalitásai révén. Ellenkező esetben, ennek csupán legitimitása a kérdéses, hogy ez mennyire elfogadott illetve megtűrt a mai társadalmi viszonyok között.

A végzettséget a tanulók 31,1%-a tartja annak az elemnek, amivel a későbbiekben megszerezheti a maga elé kitűzött célt. Itt elsősorban, azokról beszélhetünk, akik a magas végzettség és kurrens tudás birtokában akarnak érvényesülni tanulmányaik végeztével. Nagy valószínűséggel a jó tanulók jelölik meg ezt a lehetőséget, hiszen nekik ez a legkézenfekvőbb döntés a tudásszintjük és kiváló képzettségük miatt.

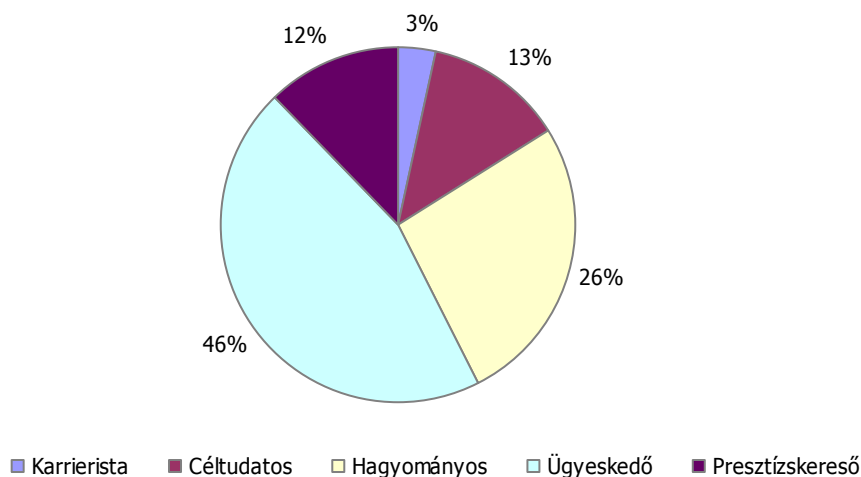
Az anyagiakat választotta a legkevesebb diák 12,83%. Ez az arány pontosan tartalmazhatja azokat, akik a vállalkozói létformát választanák, s ettől remélnének előrelépést. Ebben az esetben szükséges a fentebb említett kapcsolati háló is illetve, egy olyan mennyiségű és minőségű tudás, amellyel érvényesülni tud a kiválasztott szférában. Ez a csoport egy összetett módját választja az érvényesülésnek.

Velük találkozunk 10 év múlva?

Az 1. ábra szerint a *karrieristák* (3%) egy szűk réteget alkotnak, akik az anyagi egzisztenciát jelölik meg életcélként, s ezt az iskolai végzettségük által kívánják megvalósítani. Ők nagy valószínűséggel kiváló tanulmányi eredménnyel és határozott elképzelésekkel rendelkeznek továbbtanulásukat illetően. Felkapott főiskolákat jelölnek meg, ahol kitűnő az oktatási színvonal, s továbbra is nagy hangsúlyt fektetnek a legjobb eredmények elérésére, amelyek újabb tanulmányi sikereket vonnak maguk után. Mindezt azért teszik, hogy a diploma megszerzésével egy olyan pozícióba kerülhessenek, amely magas anyagi háttérrel biztosít számukra. A *céltudatos* csoport (13%) már nagyobb arányban mutatkozik a mintában. Ők, a kapcsolati és az anyagi tőke felhasználásával akarnak ér-

vényesülni az életben (Szakál, 2004). Itt a vállalkozói létforma dominálhat, amelyhez ez a két elem nélkülözhetetlen. Következő kisebb csoport a *presztízskeresők* (12%) akik végzettségük, vagyonuk vagy kapcsolati tőkéjük által megbecsülésre, tekintélyre, társadalmi befolyásra, vagyis presztízszre vágynak.

Végül a két legnagyobb csoport egyike a *hagyományos réteg* (26%), akik a családjuk sikerességét és boldogságának elérését a megfelelő végzettségen keresztül tartják elérhetőnek. Itt nem egyéni egzisztenciális problémákról beszélünk, mint a karrieristáknál, hanem családról, s annak sikerességéről. Ezt egy stabil munka kínálta anyagi biztonságtól várják. Nem feltétlenül törekednek a diploma megszerzésére, a jobban fizető szakmák elsajátításával is megelégednének, abban az esetben, ha az biztosítja a családjuk megélhetését, ezzel elérve a boldogságukat. Legnagyobb hányadát s egyben a legérdekesebbet az *ügyeskedők* (46%) adják. A céltudatosnak és az ügyeskedőnek nevezett csoportok százalékos eredményeit összeadjuk (59%), az meghaladja a teljes minta felét. A lányok, a *céltudatosoknál* (42,1%) alul, míg az *ügyeskedőknél* (74,6%) felülreprezentáltak.

1. ábra
Velük találkozunk tíz év múlva?

A fogalmazásokkal kapcsolatos észrevételek

Az általunk vizsgált diákok körében központi szerepet játszik a család, s az iskola és a tanulás funkciója is fontos kérdésként mutatkozik életükben. Kiemelkedik egy új elem, a kapcsolatok s azok kiépítése. Ennek a kapcsolathálónak a minőségét és mennyiségét komolyan befolyásolhatja a szülők és a diákok iskolai végzettsége (ezekben az intézményekben alakulhatnak ki életre szóló érdek, vagy szívbeli barátságok, ismeretségek). A pénz is lényeges mindenkinek, de a többség jobban szeretne egy nyugodt családi életet

(még akkor is, ha ezt csak ügyeskedéssel tudják fenntartani), szerető társsal, gyerekekkel, közepes házzal, mint egy dúsgazdag milliomos életvitelt, ahol akár a pozíció megtartása lehet a napi cél, s eltörpülnek az élet más elemei. A diákok fele tervez családot, gyerekeket s erős ragaszkodást mutatnak a felmenőjükkel szemben. A fogalmazásokból kiemelünk négy gondolatot, melyek, újabb értékrendbeli különbségeket mutatnak fel, s érdekesek lehetnek mindenkinek, aki a mai fiatalsággal foglalkoznak:

- „Gátlástalan módon. Szerintem az ember csak így érvényesülhet, ha csak magára gondol, és nem foglalkozik senkivel.”
- „Igyekszem a legjobb tanulmányi átlag eléréséhez, és szorgalmasan fogok készülni az érettségire, nyelvvizsgára s a felvételire.”
- „Elveszek feleségül egy gazdag öreg nénit és miután meghal, előroklöm a vagyonát.”
- „Szeretnék egyetemen továbbtanulni az érettségi után, s ha lehetőségem lesz, akkor dolgozni akarok. Esetleg külföldre is kiutaznék rövid időre, hogy pénzt kereshessek és megvalósíthassam az álmaim.”

A kutatással a minta két gimnáziumában tanuló utolsó éves diákok jövőbeli elképzeléseit térképeztük fel. Beigazolódott a magas továbbtanulási hajlandóság, azonban ha sikertelen a felvételi vizsga, úgy érzik, hogy egy szakma kitanulása helyes út lehet a folytatáshoz, ami eredményezhet újabb jelentkezőt, vagy a szakma melletti elkötelezettséget. A család intézményéhez való ragaszkodás, illetve értéként történő feltüntetése felerősödött az általános iskolásokkal történő elbeszélgetéshez képest. Szükségesnek érzik a diákok a megfelelő kapcsolati háló kiépítését vagy annak további terjesztését, hogy fel tudják építeni életüket, a kapcsolatorientáltság nagyságát kicsit túlzónak érezzük, de ettől függetlenül nem tekintjük negatív elemnek, mint érvényülési opció. Végkövetkeztetésnek kijelenthetjük azt, hogy a diákok döntő többsége nem a klasszikus karriert szeretné elérni, hanem helyt szeretne állni az életben s a maga megvalósíthatónak tűnő álmait kívánná véghezvinni.

Irodalom

- Andor Mihály és Liskó Ilona (1999): *Iskolaválasztás és mobilitás*. Iskolakultúra Kiadó, Budapest.
- Andorka Rudolf (2007): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris, Budapest.
- Baron Robert, A. és Gideon, D. M. (2003): Beyond social capital: the role of entrepreneurs competence in their financial success. *Journal of Business Venturing*, 1. sz. 41–60.
- Békési Kálmán (2006): Tanulás Magyarországon. *Új Pedagógiai Szemle*, 2. sz. 11–28.
- Bell, D. (1976): *The Cultural Contradictions of Capitalism*. Heinemann, London.
- Berger, B. és Berger, P. L. (1983): *The War Over the Family*. Garden City Anchor Press. New York.
- Berger, P. L. (1963) *Invitation to Sociology. A Humanistic Perspective*. Garden City, Doubleday.
- Berger, P. L. (1967): *The Sacred Canopy. Elements of Sociological Theory of Religion*. Doubleday, New York.
- Bourdieu, P. (1998): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel György és Szántó Zoltán (szerk.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Aula Kiadó, Budapest. 155–176.

- Coleman, J. S. (1998): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel György és Szántó Zoltán (szerk.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Aula Kiadó, Budapest. 11–43.
- Collins, R. (1979): *The Credential Society. An Historical Sociology of Education and Stratification*. Academic Press, New York.
- Csányi Zsuzsanna (2002): Karriermenedzselés, mint az egyéni és a szervezeti szükségletek találkozása. In: Dr. Balogh Mária (szerk.): *Személyügyi ABC*. Verlag Dashöfer, Budapest. 8. Rész 1. Fejezet.
- Csepeli György (2002): *Szociálpszichológia*. Osiris, Budapest.
- Durkheim, E. (1925): *Les formes élémentaires de la vie religieuse*. Alcan, Paris.
- Hankiss Elemér (1983): *Társadalmi csapdák – Diagnózisok*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Havas Gábor (1973): A munkásgyerekek, a munkásszülő és az iskola. *Szociológia*, 4. sz. 519–541.
- Ichheiser, G. (1930): *Kritik des Erfolges. Eine soziologische Untersuchung*. Hirschfeld, Leipzig.
- Kertesi Gábor (1995): Cigány gyerekek az iskolában, cigány felnőttek munkaerőpiacon. *Közgazdasági Szemle*, 42. 1. sz. 30–65.
- Kolosi Tamás (1987): *Tagolt társadalom. Struktúra, rétegződés, egyenlőtlenség Magyarországon*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Léderer Pál (1977): *A foglalkozások presztízse*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Mannheim, K. (1952): *Essays on the Sociology of Knowledge*. Routledge and Kegan Paul, London.
- Miller, S. M. és Roby, P. A. (1968): The Credentials Trap. In: Miller, S. M. és Riesman, F. (szerk.): *Social Class and Social Policy*. Basic Books, Inc., New York. 69–77. [Magyarul lásd: A papírkország csapdája. In.: Ferge Zsuzsa és Háber Judit (szerk.): *Az iskola szociológiai problémái*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Pintér Zsolt (2003): *Hogyan csináljunk karriert?* Horton Books, Budapest.
- Róbert Péter (2002): Miért (nem) meritokratikusak a modern társadalmak? *Századvég*, 23. sz. 3–31.
- Sági Matild (2003): Az iskolaválasztás oksági modellje a racionálcselekvés-elmélet alapján. In: Lannert Judit (szerk.): *Hogyan tovább? Pályaválasztási elképzelések Magyarországon*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. 52–57.
- Sandefur, G., Meier, A. és Hernandez, P. (1999): *Families, Social Capital and Educational Continuation*. Center for Demography and Ecology, University of Wisconsin-Madison. <http://www.ssc.wisc.edu/cde/cdewp/99-19.pdf>
- Schein, E. H. (1986): *Szervezéslélektan*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Schüttler Tamás (2006): Ki milyen jövőt álmodik magának 10 év múlva? *Új Pedagógiai Szemle*, 1. sz. 120–128.
- Semjén András (2005): Az oktatási rendszer külső hatékonysága: a gazdaság és a munkaerőpiac elvárásai. *Kormányzás, Közpénzügyek, Szabályozás*, 1. sz. 74–92.
- Simon, H. A. (1982): *Korlátozott racionalitás*. Közgazdasági és Jogi, Budapest
- Sumner, W. G. (1978): *Népszokások, szokások, erkölcsök, viselkedésmódok szociológiai jelentősége*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Szakál Gyula (2004): *Társadalmi tőke, karrieresélyek, viselkedésminták*. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest.
- Tóth Lilla (2003): *A siker és a bizalom egy nagyközség vállalkozói körében*. Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetem, Budapest.
- Utasi Ágnes (1984): *Életstílus-csoportok, fogyasztási preferenciák*. MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, Budapest.
- Váriné Szilágyi Ibolya és Solymosi Zsuzsa (1995): A siker szociális reprezentációja értelmiségi rétegeknél. *Szociológiai Szemle*, 1. sz. 25–54.
- Veblen, T. (1975): *A dologtalan osztály elmélete*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.

Foglalkozási karrierkép a mezőberényi és békési gimnazisták körében

ABSTRACT

TAMÁS PÜSKI: SECONDARY SCHOOL STUDENTS' CAREER REPRESENTATIONS IN BÉKÉS AND MEZŐBERÉNY

The present study describes the ideas of secondary school leavers in Mezőberény and Békés (Hungary) about their future vocation. The theoretical review focuses on the concepts of career and success as well as the classification of these concepts. It further reflects on the students' presumable behaviours following the successful final exam. In addition, the presented study defines five separate groups of students based on their value-systems (family, prestige, finances), goals and the supposed means of achieving these goals (relational, cultural and financial capital). Consequently, the aim of the study is to outline a new theory of classification of students' ideas about professional career supported by classic literature, based on the answers of 148 secondary school students of the two towns in the study.

Magyar Pedagógia, 108. Number 1. 53–69. (2008)

Levelezési cím / Address for correspondence: Püski Tamás, H–5630 Békés, Hajnal u. 8.